

**R. Patris, Francisci Svarez, E Societate Iesv,
Metaphysicarvm Disputationvm, In Qvibvs Et Vniversa
Natvralis Theologia Ordinate Traditvr, Et Qvæstiones Ad
omnes duodecim Aristotelis Libros ...**

Suárez, Francisco

Mogvntiæ ; [Coloniæ Agrippinæ], 1630

Disp. XVII. De causa efficiente in communi.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94135](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94135)

cia subiecti. Quidam enim absolute negat, quia subiectum harum formarum, non est in potentia naturali ad illas, sed obedientiali respectu artis humanæ. Hæc tamen ratio parum obstat, quia iam ostensum est verè educi formam de potentia obedientiali. Secundo, quia illa potentia obedientialis non est extra latitudinem potentie naturalis, id est, quæ ab agente ordinis naturalis reduci potest in actum, siue talis actus sit naturaliter debitus tali potentie, siue nō. Vnde quando homo efficit talem formam, re vera efficit illam per virtutem motiuam naturalem, quamuis eam moueat per voluntatem, & dirigat per artē. Quare interdum contingit similem formam vel figuram ab agente naturali fieri casu seu ex concursu plurium causarum. Tertio, quia aliis in motu lapidis sursum proiecti ab homine, ubi ad quod terminatur, non educitur de potentia subiecti, quia etiam lapis dici potest esse tantum in potentia obedientiali respectu talis motus: imo quodammodo est minor illa potentia quia motus ille violentus est: consequens autem est falsum, quia frigiditas aquæ, etiam si sit violenta, fit per educationem: quamuis enim repugnet formæ, ex parte materię est naturalis capacitas, sic autem est in lapide respectu motus sursum. Quod autem ille motus imprimatur ab agente libero vel naturali, nil refert ad educationem.

Quapropter alii absolute docent formas artificiales educi de potentia subiecti propter rationes dictas. Ego verò cenſeo idem esse iudicium de his formis, quod de aliis modis, qui per reſultantiam fiunt: nam hæc formæ artificiales solum sunt modi quidam accidentales vt supra dictum est, & ad illas non est per se actio Physica: quamuis enim intentio artificis ad illas perſeſtendat, & ideo tali modo dirigat per artem actionem suam, vt formam intentam inducat, tamen actio ipsa per quam exequitur intentionem suam, nō terminatur per se & immediate ad talem formam, sed ad aliquem alium modum, ex quo talis forma reſultat. Semper enim hæc formæ fiunt per motionē localem, quæ proxime terminatur ad ubi, & inde reſultant variæ figuræ artefactorum, vel per incisionē & diuisionem partium, vel per compositionem, & ordinatum sit earum, & ideo in effectione harum formarum non est propria educio, sed qualis in naturali reſultantia esse potest. Hinc verò colligo, hoc non esse proprium harum formarum, eo quod per artem fiant, sed commune est omnibus figuris, etiam si per actionem mere naturalem efficiantur: semper enim fiunt per solam reſultantiam, vel ad productionem, vel ad rarefactionem, densationem, aut situationem quantitatis.

DISPUTATIO XVII.

De causa efficiens in communi.

POST considerationem materialis & formalis causæ, quæ intrinsecè sunt, dicendum sequitur de causis extrinsecis, quæ sunt finalis & efficiens: inter quas licet finalis censeatur prior & nobilior: tamen efficiens causalitas est nobis notior, & ideo de illa dicendum prius est. Non est autem necessarium quærere, an hæc causa sit, tum quia hoc satis probatum est supra, tractando de numero causarum, tum etiam, quia nihil est euidentius & notius experientia: nam transmutationes & generationes quas experimur, fieri non possunt nisi ab aliquo efficiente, quod sit causa & transmutationis, & effectus: nihil enim potest se ipsum de non esse ad esse transferre. Supposito igitur in rerum natura hoc genere causæ, videndum est quid sit, & in quo consistat causalitas eius, & quid requiratur, vt causare valeat. Quia vero in hoc genere multæ sunt causarum species ac

Frans. Suar. Metaph. Tom. I.

modi, ideo prius in communi declarabimus, quid sit hæc causa, & quot membra sub se contineat: quidque omnibus illis commune sit. Postea verò de singulis causarum efficientium speciebus, & variis earum cauſandi modis figillatim differemus, quantum pro huius materię complemento expedire censebimus.

SECTIO I.

Quid causa efficiens sit.

ARISTOTELIS 5. Metaph. cap. 2. & 2. Physicor. cap. 3. causam efficientem in communi definit, dicens esse id, vnde primum principium est mutationis aut quietis. Quæ definitio multa interpretatione & additione indiget, vt ad verum sensum reducat, ita vt omnem causam efficientem comprehendat, & eius propriam causalitatem declaret. Nam in primis nihil in ea esse videtur, quod loco generis constituatur, nam illa particula vnde, quam solum Aristoteles ponit, & improprie ponitur loco generis, & valde æquiuoca est: nam & tempus, & locus dici potest esse id, vnde incipit motus. Quare subintelligendum videtur loco generis, Principium per se, ne autem videatur committi nugatio, dicendo causam efficientem esse principium per se, vnde est primum principium motus: dicendum erit, causam efficientem esse principium per se, à quo primo est, aut sit mutatio: atque ita fit, vt descriptio Aristotelis virtute contineat hoc genus, per quod potest causa efficiens definiri.

Sed tunc oritur secunda difficultas, quia definitio sic exposita etiam conuenit aliis causis, nam materia in suo genere est principium per se mutationis & quietis. Nec satis est, si dicatur excludi per illam particulam primo, quia licet per illam particulam possit excludi causa formalis (nam reuera illa non est primum principium mutationis, sed potius est terminus eius, propter quod dicebamus in superioribus formam, nō esse proprie causam generationis sed rei genitæ) tamen causa materialis non excluditur per illam particulam, quia in suo genere æque primo concurret ad mutationem cum causa efficienti, & ideo etiam illa est principium per se, vnde primo incipit mutatio. Dicit fortasse aliquis, quamuis respectu alicuius effectiōis materia simul causet mutationem cum efficiente, tamen absolute comparando causam materialem & efficientem, hanc esse priorem, quia oportet vt ipsa materia prius fiat, quam causet. Sed hoc nihil ad præsens refert, quia illa antecessio est remota, & respectu alterius actionis, cuius Aristoteles non meminit, nec satis constat, an illam cognouerit. Vnde est quasi per accidens respectu concursus materię & efficientis ad naturalem mutationem. Non ergo id satis est ad excludendam causalitatem materię, alias etiam causa secunda efficiens excluderetur, quia non est prima simpliciter respectu effectiōis, cum necesse sit illam prius effici. Duo ergo dici possunt: vnum est, quod licet secundum rem naturalis mutatio simul sit à causa efficienti, & materiali, tamen secundum rationem prior est influxus causæ efficientis, quam materialis. Vnde, secundum præcisas rationes formales loquendo, passio est ab actione, & non e conuerso, ideoque vera est ac propria hæc causalis locutio; quia agens agit, materia recipit. E contrario verò non proprie dicitur agens agere, quia materia recipit. Sic igitur dicitur efficiens esse primum in ratione cauſandi comparatione materię. Deinde dicitur, materiam excludi per illam particulam vnde. Nam in rigore significat habitudinem ad principium extrinsecum: materia enim est causa mutationis, quia illam in se intrinsece

I. Definitio Aristotelis ca.

Quod in eo genus.

II. Qualiter ad solum definitum adaptetur.

Hh 3

reci-

recipit, & in se sustentat: agens verò est principium actionis seu mutationis, solum quia ab illo manat, & ad illud dicit essentialē habitudinem, vt ad principium extrinsecum, à quo pendet, & hæc propria ratio & habitudo declaratur per illam particulam *unde*, quæ æquiualeat particulæ à quo, quæ proprie tribuitur efficienti: nam materiale principium potius est ex quo. Vnde, maioris claritatis gratia, dici posset causa efficiens esse principium per se, extrinsecum, à quo primo est mutatio.

III.
Quomodo
an illa finis
excludatur
sup.

Sed tunc occurrit tertia difficultas, quia definitio sic declarata potius conuenit causæ finali, quam efficienti: est enim finis principium per se & extrinsecum, & est prius in causando, quam efficiens: nam efficiens non agit, nisi motum à fine, & ideo causa finalis solet dici prima inter omnes causas. Sed quia influxus causæ finalis, valde obscurus est, maxime respectu Physicæ, & realis mutationis, ideo breuiter dicitur, etli ordine intentionis causa finalis prior sit, tamen in executione efficientem causam esse primam: imo illam solam esse, quæ per se & extrinsecum realiter influit, seu mouet. Et hoc modo intelligenda est prædicta definitio, quod illa particula *unde*, vel à quo, satis declarat. Est enim finis principium, vel causa, propter quam fit, vel in quam tendit mutatio, non tamen proprie dicitur principium à quo, vel vnde primo manat actio: sed hoc propriissime dicitur de causa efficienti.

IV.
Prima causa
se & secundum
an illa
definitio excludatur
uenias.

At verò occurrit statim quarta difficultas, quia illa definitio non complectitur omnem causam efficientem. Hinc enim videtur conuenire soli causæ primæ, quia sola illa est, vnde primo incipit omnis mutatio, vel ad summum conuenit causæ principalis, non vero instrumentali, vel facultati, quæ est proximum principium agendi, nam instrumentum non agit nisi motum, seu in virtute prioris agentis, & ideo non potest dici instrumentum esse id, vnde primo est motus. Aliunde autem videtur illa definitio non conuenire primæ causæ efficienti secundum primam ac potissimam efficientiam eius, quæ est per creationem: quia creatio non est mutatio. Ad priorem partem dicendum est, illam particulam, *vnde primo incipit motus*, non esse intelligendam de primo principio simpliciter, id est omnino independente, & quod nullam habeat priorem causam, alioqui, vt argumentum concludit, tantum primo motori seu efficienti definitio conueniret: sed intelligendam esse de primo principio in tali ordine, aut genere causando. Vnde causa secunda dicitur primum principium, vnde est motus, quia in genere causæ proxime ab illa primo oritur motus: & ita Aristoteles ponit exemplum in patre respectu filii. Aliqui verò existimant cum Alexandro Aphrodisio, per illam particulam excludi causas instrumentales, quia non sunt propriæ causæ. Sed cum Aristoteles ponat exemplum in causa consiliante, quæ videtur magis impropria, & vniuersaliter concludat, omni efficienti vel transmutanti conuenire definitionem, potius dicendum videtur omnes modos causarum efficientium comprehendisse, vt Scotus notauit: & vnamquamque causam in suo ordine habere rationem principii, à quo primum est actio, vel vt à principali principio, vel vt ab instrumentali, vel vt à perficiente, & exequente, vel vt à consiliente, aut adiuuante. Illa ergo particula *primo* solum addita est, vel ad excludendas causas omnino per accidens, quæ nullo modo proprie influunt in actionem: vel ad denotandum proprium modum causando efficientis causæ, & distinguendam illam à materiali & formali, quæ non ita sunt primæ, sicut efficiens, vt supra declaratum est. Ad posteriorem partem, si Aristotelis mentem inspicimus, videtur quidem solum definiuisse causam efficientem naturalem, quæ semper agit per motum,

vel mutationem: in secundo enim Physicorum tantum de causis naturalibus Aristoteles disputabat, & tamen in 5. Metaph. nihil omnino addidit aut definitioni, aut doctrinæ de causa efficienti. Vtroque tamen loco insinuauit, seruata proportionem, posse definitionem extendi ad omnem efficientem causam. Vnde ponens exempla, dixit: *Vt is qui consilium, & pater filii, & vno nomine id quod efficit, eius quod fit, & quod immutat, eius quod immutatur.* Si ergo loco illius vocis, *mutationis* vel *quietis* ponamus vocem *actionis*, comprehendens definitio omnem efficientem causam, etiam primam vt creatorem, quia, vt infra videbimus, etiam creatio actio est, quamuis non sit mutatio.

Nascitur verò inde alia difficultas, quia videtur hoc modo definitum poni quodammodo in definitione: erit enim causa efficiens, iuxta expositionem datam, principium per se, à quo primo est actio: & quæ autem obscurum est, quid sit actio: imò fere est idem, & eadem expositione indiget, nam actio, & effectio idem sunt: vnde efficiens vel agens, ab actione dicitur, definire ergo efficiens per actionem, est idem per idem, vel obscurum per obscurius declarare. Adde, causam per effectum definiendam esse, cum sint correlatiua: actionem autem non esse effectum causæ efficientis, sed rationem causando: vt infra dicam. Dicendum tamen est, cum actio comparatur ad agens per modum formæ, non male rationem agentis per ordinem ad actionem declarari: at Aristoteles vltus est nomine *mutationis*, quia nobis est notior, vt per illam intelligamus, in vnaquaque emanationem seu dependentiam ab illo principio, à quo esse recipit. Vnde, quamuis propria ratio actionis, & distinctio eius ab agente & ab effectu, obscurior sit, vt postea videbimus, in præfenti tamen satis est per actionem intelligere emanationem ac dependentiam effectus à sua causa extrinseca, à qua esse recipit: nam hoc modo, confusè & generatim loquendo, notissimum est dari in effectu dependentiam, seu emanationem à suo principio, quicquid illa dependentia, vel emanatio sit.

Quocirca quamuis actio non sit effectus agentis, tamen quia est via ad effectum, seu dependentia effectus ab agente, satis in ipsa actione comprehenditur, vel indicatur effectus. Perinde etiam est dicere efficientem causam esse primum principium, vnde est actio, ac dicere, vnde est effectus, media actione, seu, esse principium, à quo effectus profluit seu pendet per actionem. In quo recte etiam significatur differentia inter hanc causam & alias, nam materia & forma, per se loquendo, non causant media actione, sed per formalem & intrinsecam vniōem: finis vero solum causat per Metaphoricam motionem, quatenus finis est: at efficiens causat per propriam actionem ab illo dimanantem. Et in hoc etiam includitur, hanc causam non dare effectui suum ac proprium formale esse, sed aliud ab eo manans, media actione, in quo differt hæc causa à formali & materiali, quod hæc causant suum effectum dando illi suam propriam entitatem, & ideo causæ intrinsecæ appellantur: causa verò efficiens est extrinseca, id est, non communicans effectui suum proprium, & (vt ita dicam) indiuiduum esse, sed aliud realiter profluens & manans à tali causa, media actione. Ex his ergo satis constat tum definitio Aristotelis, tum res ipsa, quid videlicet causa efficiens sit, & in quo ab aliis generibus causarum distinguatur: quæ omnia exactius intelligentur, declarando singula, quæ ad hanc causalitatem concurrunt, ac necessaria sunt.

SECTIO II.

Quotuplex sit causa efficiens.

Quoniam hoc nomen *causae efficientis* latissimè patet, & improprie, ac per imperfectam quandam analogiam multis rebus tribuitur, aliis vero licet tribuatur propriè, tamen secundum varios causandi modos: ideo priusquam ulterius procedamus, necesse est varias huius causae diuisiones praemittere, ad quas intelligendas opus est praecognitis habere definitionem datam: nam iuxta diuersum modum participandi illam, erit differentia in causis.

Causa per se efficiens. & per accidens.

I. Prima ergo diuisio causae efficientis constitui potest in per se, & per accidens: quam tradidit Aristoteles in citatis locis. Causa per se est illa, à qua directe pendet effectus secundum illud proprium esse quod habet, in quantum effectus est: quomodo (ait Aristoteles) statuarius est causa statuae, & quia haec sola est propriè & simpliciter causa, fere de sola illa futura est tota disputatio sequens. Causa autem per accidens, cum non sit vera causa, sed per quandam habitudinem vel similitudinem, aut coniunctionem cum causa sic appelletur, non potest commodè vna communi descriptione definiri, sed variis modis dicitur. Aliquando enim dicitur causa per accidens ex parte causae, aliquando vero ex parte effectus. Ex parte causae id dicitur per accidens causare, quod per accidens coniunctum est principio per se causandi, quod interdum est ipsum subiectum formae, quae est principium agendi, & hoc modo aqua dicitur calefacere per accidens, quia accidit aquae quod sit calida, & consequenter, quod calefaciat, Et hoc modo (ait Aristoteles) Polycletus est causa statuae. Interdum vero est alia forma per accidens alteri coniuncta in eodem subiecto, per accidens (inquam) quod attinet ad vim efficiendi, quidquid sit, an alia ratione necessariò coniungantur. Et hoc modo musicus per accidens scribit, & album calefacit, &c. Addit vero Aristoteles huc posteriorem modum esse magis improprium seu magis remotum, quam priorem: quia forma concomitans nihil omnino confert ad effectum alterius: subiectum autem formae, cum saltem ipsam formam in se sustineat, aliquid conferre videtur. Addit praeterea, posse has causas per accidens tam in particulari, quam in communi, id est, in specie seu genere, assignari: ut hoc album aut album calefaciat, Item posse simpliciter vel compositè explicari, ut musicus aedificat, vel Polycletus musicus aedificat. Sed haec magis pertinent ad modum praedicandi, quam causandi: & cum sint per accidens, in infinitum possunt multiplicari iuxta varios modos concipiendi & loquendi.

III. Solum potest quis dubitare, cum actiones per se sint suppositorum, cur dicat Aristoteles actionem per accidens tribui supposito formae. Respondeo primum actionem per se esse à supposito, quatenus affectum est tali forma, non vero necessariò secundum se: & ita calidum per se calefacit, non vero aqua. Adde vero deinde, tunc actionem per accidens tribui supposito, quando vis agendi per accidens etiam illi inest. ut in exemplo dicto, quia tunc in ipso supposito nudè sumpto, nullo modo continetur vis agendi, & ita omnino per accidens illi coniungitur actio: At vero si vis agendi per se inest supposito, etiam si suppositum ipsum nudè proferatur, non dicitur causa per accidens, sed per se actionis, & ita censeo has esse per se: Sol illuminat, ignis calefacit, iuxta quartum modum dicendi per se ex I. Posterior. c. 4.

quia ignis radicaliter, & virtute includit propriam rationem calefaciendi. Dices; ergo haec est per se: homo facit statuam, quod est contra Aristotelem. Respondent aliqui illam propositionem non esse per se, quia non est necessaria, sed contingens. Et hoc nihil refert ad causalitatem per se, seu (quod idem est) ad quartum modum dicendi per se: nam etiam haec propositiones non sunt necessariae: Musicus canit, calidum calefacit: & tamen sunt per se quarto modo. Vnde quod ad causalitatem attinet, ego censeo has esse per se: Animal se mouet, homo ratiocinatur, loquitur, &c. illa vero: Homo facit statuam, magis est per accidens, quia etiamsi illa non possit esse, nisi in homine (intelligentias omitto) tamen simpliciter accedit homini, vnde homo simpliciter dictus non includit artem illam, nisi in potentia valde remota.

Solet etiam interdum assignari causa per accidens ex parte effectus, id est, respectu eius, quod accidit effectui per se, atque hoc modo ipsamet causa per se alicuius effectus, est causa per accidens eius, quod coniungitur effectui per se, quomodo morus est causa caloris, aut calidum causa nigri. Hoc etiam modo eas, quae casu, vel fortuito eueniunt, dicuntur, habere causam per accidens, ut quod fodiens quis inueniat thesaurum. Est autem in hoc genere causarum per accidens aduertendum primò, interdum effectum appellari per accidens respectu concursus aliquarum causarum, quamuis, supposito illo concursu talis effectus per se manet à tali causa, ut v. g. quod cadente lapide contingat Petrum illac incedere, accidentarium est: tamen, supposito illo concursu, quod lapis sua vi percutiat, & tale vulnus efficiat, effectus est per se proueniens à tali vi actiua lapidis: & ideo tunc non dicitur lapis causa per accidens illius effectus, nisi respectu illius concursus, vel etiam respectu intentionis mouentis. Sed de his effectibus hoc modo per accidens dicemus inferius plura, tractando de casu & fortuna. Rursus est aduertendum, quando effectus dicitur per accidens, eo quod coniungitur effectui per se, dupliciter dici posse per accidens. Vno modo respectu solius intentionis agentis: alio modo etiam respectu ipsius actionis, & connexionis vnius effectus cum alio: Coniungit enim vnum effectum, non solum esse praeter intentionem agentis, sed etiam nullo modo esse connexum cum actione eius, ut quod fodiens terram, inueniat thesaurum. Et tunc est propriissime causa & effectus per accidens. Interdum vero vnus effectus ex natura rei est connexus cum alio, quamvis sit praeter intentionem agentis, ut v. g. corruptio vnius ex natura rei necessariò coniuncta est cum generatione alterius, est tamen praeter intentionem agentis naturalis: & hac ratione solet etiam dici effectus per accidens, non tamen ita propriè & simpliciter sicut prior: nam, quatenus est necessariò connexus, est aliquo modo per se. Cuius signum est, quod de illo esse potest scientia & demonstratio. Imò, quatenus in genere dispositionis priuatio formae contrariæ, est quasi medium necessarium ad introducendam aliam formam, dici potest ille effectus non esse omnino praeter intentionem agentis: quia licet non sit propter se intentus, est tamen aliquo modo intentus propter principalem finem, & ideo, quod ad praesens attinet, non computamus huiusmodi effectus inter eos, qui sunt à causa per accidens. Vnde omnes, qui huiusmodi sunt, vel consistunt magis in figura praedicationis, quam in causalitate, ut cum dicitur: Medicus sanat medicum: cuiusmodi fere sunt omnia exempla posita in priori membro: vel certe reducuntur ad casum & fortunam, de quibus infra.

V. Praeter hos duos modos solent etiam inter causas per accidens numerari conditiones quaedam necessariae ad agendum, quae per se non influunt in effectum vel actionem: ut est propinquitas agentis ad passum, ablatio alicuius impedimenti, & qualibet alia si-

IV. Causa per accidens ex parte effectus.

Censio- nes requisita ad agendum, an sint causa per accidens.

Hk 4 lia si-

lia similis, quæ vocari solet conditio sine qua non. Veruntamen hæc licet sit per accidens respectu propriæ & directæ causalitatis, tamen quoad Physicam necessitatem, & quatenus sub scientiam cadere potest, est quodammodo per se, & ideo de his conditionibus necessariis requisitis peculiariter inferius dicendum erit. Solum aduerto, quoniam huiusmodi conditio sine qua non cum principio per se actionis in eo conuenit, quod est ex necessitate requisita, interdum non esse facile ad discernendum, utro modo aliqua dispositio seu proprietas rei concurrat ad actionem, an scilicet ut principium per se, an solum ut conditio sine qua non. Et ideo aliquando id cognosci potest ex generali ratione, aut modo talis proprietatis, ut facile intelligimus, propinquitatem esse tantum conditionem, quia solum est aut relatio aut modus præsentis, quæ ex suo genere non sunt actiua: & eodem modo ratiocinamur, figuram aut densitatem non esse principia per se actionum, sed ad summum esse conditiones requisitas ad aliquas actiones, vel ad velocitatem & modum earum. Aliquando vero, id est, obscurius, & ex speciali aliqua ratione eius rei, de qua est questio, id venandum est, ut accidit in illa vulgari questione, an cognitio obiecti sit solum conditio necessaria, ut appetitus efficiat suum motum, vel sit etiam principium per se efficiens: vix enim potest certa ratione alterutra pars dehniri, & ideo peculiaribus coniecturis ex propria materia sumptis vtendum est. Duo tamen hic generatim aduertenda occurrunt. Vnum est, quandoque experimento constat, aliquam proprietatem esse necessariam ad actionem, & aliunde non potest sufficiens ratio illius necessitatis reddi, nisi ex propria & per se causalitate, tunc non esse confugiendum ad conditionem sine qua non, sed illud esse sufficiens signum alicuius efficientiæ per se: cuius optimum exemplum est in necessitate speciei impressæ ad videndum, quæ nulla sufficiens intelligi potest, nisi posita efficientia per se: & ideo non rectè dicitur illa esse conditio sine qua non. At vero, quando sine efficientia per se, reddi potest sufficiens ratio necessitatis talis conditionis, facile intelligi poterit, illam tantum esse conditionem sine qua non, maxime, si aliunde est in causa alia virtus satis proportionata, ut intelligatur esse sufficiens ad influendam actionem. & fortasse ita contingit in dicto exemplo de cognitione ad appetitum elicitorum requisita, de quo alius: & hætenus de prima diuisione.

Causa Physica & moralis.

VI.
Quid hic
nunc
causa Phy-
sica.

Causa mo-
ralis qua in
proposito.

SECUNDò diuidi potest causa efficiens in Physicam & moralem. Causa Physica hoc loco non sumitur pro causa corporali seu naturali, agente per motum corporeum & materiale, sed vniuersalius sumitur pro causa vere ac realiter influente in effectum: nam sicut dicebamus superius naturam interdum significare quamcunque essentiam, ita influxus Physicus aliquando vocatur ille, qui fit per veram causalitatem realem, propriam ac per se: & hoc modo & Deus est causa Physica, dum creat: & angelos, dum efficit motum, vel in cælo, vel etiam in seipso: & intellectus, dum efficit intellectiorem, & voluntas volitionem & sic de cæteris. Causa vero moraliter efficiens dupliciter dici potest. Aliquando etiam dicitur causa moralis, non omnino condistinguitur à Physica generatim sumpta, ut à nobis explicata est, sed distinguitur à Physica naturaliter ac necessariò agente: sic enim voluntas dum liberè amat, vera & physica causa est sui amoris, quem tamen moraliter seu liberè efficit. Alio vero modo sumitur causa moralis, ut distinguitur omnino à Physica, & dicitur de illa causa, quæ per se non verè efficit, moraliter tamen ita se gerit, ut ei imputetur effectus: quomodo causa consilens

aut rogans, aut non impediens eum possit ac debeat, dicitur causa moralis. Atque hoc posteriori modo nunc sumimus moralem causam, ita ut causa Physica dicatur, quæ verè efficit: moralis, quæ tantum imputatiue. Quo fit, ut Physicè, seu Metaphysicè hæc considerando, diuissio hæc reuocetur ad priorem de causa per se, & per accidens: nam causa vere efficiens Physicè, solum dicitur de causa per se: causa autem, quæ moraliter tantum seu imputatiue causat, Physicè considerata, tantum est causa per accidens, cum per se ac vere non influat. Vnde semper est aut causa non impediens, cum possit, ac debeat, aut causa applicans causam per se, vel inducens illam, siue per consilium, siue per preces, siue per modum meriti, siue interdum etiam per localem motum, ut cum quis applicat ignem domui: nam licet sit causa per se Physica illius motus combustionis, tamè solum est causa per accidens. Hæc vero causalitas, quæ Physicè est per accidens, moraliter & imputatiue reputatur per se. De causa ergo morali hoc modo sumpta, nihil amplius à nobis dicendum est, quia quatenus est per accidens Physicè, non cadit sub scientiam, quatenus vero est per se in genere moris, ad scientiam moralem spectat eius consideratio, non ad Metaphysicam. Causa autem Physica ac vera duplicem potest habere agendi modum: scilicet vel naturaliter, vel liberè, seu necessario, vel contingenter: & de his duobus modis agendi dicemus inferius, quia maxime pertinent ad explicandas tum perfectiones & naturas diuersarum causarum, tum etiam seriem & connexionem effectuum vniuersi, & modum influendi, seu concurrendi primæ causæ cum secundis: de moralitate autem, quæ actibus liberis conuenit, quatenus liberi sunt, non spectat consideratio ad præsentem scientiam, sed ad moralem Philosophiam, vel potius ad diuinam Theologiam.

De causa principali & instrumentaliprima expositio.

TERTIò diuiditur causa efficiens vera ac propria in principalem & instrumentalem: quorum verborum usus solet esse valde ambiguus & æquiuocus: quare diligenter explicanda est eorum significatio. Causa principalis dici solet ea, cui propriè & simpliciter attribuitur actio. Verum hæc descriptio non satis rem declarat: primò quidem, quia forma rei, ut anima, v.g. est aliquo modo causa, & non instrumentalis, ut constat: ergo, si diuissio illa est adæquata, continetur sub causa principali: & tamè illi propriè non tribuitur actio, quia anima, ut Aristot. dixit, propriè non net: ergo illa descriptio non conuenit omni causæ principali. Hæc enim causa principalis, ut ratio facta declarat, alia est, quæ operatur alia, quæ est principium principale operandi, quæ solent dici *causa principalis ut quod*, & *ut quo*: descriptio autem data conuenit ad summum priori causæ, non vero posteriori, Imò vterius obicit potest, quod non omni causæ ut quod, conueniat illa descriptio, sed soli causæ proximæ, & particulari, non vero vniuersali & primæ. Ut enim inferius constabit, causa efficiens principalis in primam & secundam, seu proximam & vniuersalem diuiditur, & vtrique est causa principalis, imò principalior est prima quam secunda, & tamen simpliciter & propriè non attribuitur effectus primæ, sed secundæ: cum enim homo ambulat, videt, aut intelligit, non dicitur Deus ambulare, videre, aut intelligere, quamuis principalis efficiat motus illos, quam homo. Sed hæc obiectio non multum virget, nam re vera possunt effectus causarum secundarum propriè & verè attribui primæ, quia neque qui plantat est aliquis, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Vnde licet terra germinet herbam virentem, Deo tamen tribuitur, quod producat fenum iumentis, & herbam seruituri hominum: & quod formet foetum in utero.

utro, ac denique quod omnia opera nostra operetur, ut inferius latius dicemus. Quod ergo illa denominationes videndi, &c. non tribuantur Deo, ideo est, quia non sunt defumptæ ex pura efficientia sed magis ex informatione & receptione motus aut actus effecti. Non enim dicitur videre, qui utcumque facit visionem, sed qui ita facit, ut ea informetur in id ab hac posteriori habitudine præcipue sumitur illa denominatio, adeo ut si illa manere posset sine efficientia, vel saltem sine efficientia principali, ad illam denominationem sufficeret. Igitur non est dubium, quin effectus quoad puram efficientiam omni principali causæ operanti ut quod, verè ac propriè attribui possit.

VIII. Maiorem difficultatem ingerit, quia non videtur hoc proprium causæ principalis, nam interdum attribuitur instrumentali, ut patet exemplis Theologicis, homo enim dicitur consecrare, absolueret, &c. quamuis solum instrumentali ter hoc faciat: & in physicis semen dicitur propriè disponere materiam, & mediante illa dispositione generationem efficere. Et ratio esse videtur, quia illa denominatio propriè tribuitur supposito operanti: & ideo, si cōtingat instrumentum esse suppositū aliquo modo per se operans, illi etiā potest attribui actio. Etenim si aqua propriè & simpliciter dicitur calefacere, etiam si tantum sit causa per accidens, solum quia est suppositum sustentans principium calefaciendi, quid mirum, quod homini vel alteri supposito tribuatur actio, etiam si solā vim instrumentalem operandi habeat? Sed ad hoc dici potest, hanc denominationem nunquam attribui causæ, nisi ratione alicuius principalitatis (ut sic dicam) quam in tali operatione habet, ut homini attribuitur, quod consecrat, vel absoluat, &c. quia in exercendis actionibus externis, per quas illi effectus fiunt, operatur ut causa principalis, & quia illa eadem operatur ut dominus suarum actionum. Semen autem non dicitur propriè generare, nec etiam propriè organizare, aut disponere materiam, nisi in quātum propria virtute potest aliquid præuium efficere, in quo se gerit ut agens principale. Denique aqua non dicitur per se calefacere, sed per accidens, & ideo non est ad rem, quia hic agimus de attributione per se. Et illa eadem denominatio per accidens, fundamētum habet in eo, quod aqua in ratione subsistentis, & sustentantis principium calefaciendi se gerit ut principale operans. Sicigitur, simpliciter loquendo, proprium est principalis causæ, quod tribuantur actio & effectus. Et posset hoc cum proportionem accommodari agenti, quod & principio agendi quo, illi ut operandi, huic ut principali rationi operandi. Et addi etiam potest, causam principalem absolute dici de causa operante ut quod, de principio autem non nisi reductiue, & secundum quid: ideoque satis esse, ut illi eodem modo accommodetur descriptio. In hūc ergo modum sustineri potest illa definitio, quamuis in ea non explicetur propria ratio ob quam causæ principali simpliciter tribuitur effectus, cum tamen in eo consistere videatur propria ratio causæ principalis.

Secundus modus.

IX. Aliter ergo dici solet causa principalis illa, quæ propria virtute influit in effectū: vel aliter, quæ sufficiente virtute influit, seu quæ cum concursu sibi debito sufficiens est ad producendum effectū. Nullo tamen ex his modis videtur sufficienter declarari propria & adæquata ratio huius causæ. Nam propria virtute influit in effectum non solū principali causæ conuenit, sed etiam instrumentali, præsertim in naturalibus instrumentis quidquid sit de aliis. Calor enim naturalis, qui est instrumentum ad conuertendum alimentum in substantiam aliti, naturale & innatam vim habet ad illam actionem: & similiter calor ignis, si est naturale instrumentum ad introdu-

cendam formam substantialem ignis, propriam & innatam virtutem habet ad illam actionem instrumentariam. Neque enim sine virtute proportionata agere potest, neque illam habet extrinsecam aut aduentitiam: ergo innatam & propriam. Quod si dicatur habere quidem virtutem, esse tamen instrumentariam, hoc est quod inquirimus, nempe quid illi debeat ad rationem principalis principii, cum ostensum sit propria virtute operari. Neque enim necessarium videtur, quod secundo loco adiciebatur de virtute sufficiente. Primò quidem, quia sicut solus calor non sufficit ad introducendam formam ignis, ita neque sola forma sine calore: ergo eadem ratione forma non erit principium sufficiens. Deinde, quia causa principalis diuidenda est ulterius in totalem & partialem, & utraque distinguitur ab instrumentali: causa autem partialis non operatur virtute sufficienti: ergo non rectè in hoc separatur ab instrumentali. Præterea cum virtus causæ principalis dicitur debere esse sufficiens, aut intelligitur de sufficientia in omni genere aut ordine causæ sufficientis: & hoc est falsum, aliàs nulla causa secunda esset principalis, quia nulla est absolute sufficiens. Imò nec causa prima, quando concurreret cum secunda, ageret ut causa principalis, quia tunc non operatur, ut per se sola sufficiens. Si vero intelligatur de sufficientia in suo genere, etiam causa instrumentalis est in suo ordine sufficiens: ergo per hoc non satis declaratur propria ratio causæ principalis. Denique, quod additur de concursu debito, nihil amplius rem declarat, tum quia necessitas concursus non conuenit omni causæ principali, sed tantum secundæ, tum etiam, quia concursus non tantum debetur causæ principali, sed etiam instrumentariæ, calori enim debetur concursus & ad calefaciendum, & ad producendum ignem, si sit sufficiens calor: nullo ergo ex his modis videtur satis declarari ratio causæ principalis, & ab instrumentaria distingui.

Tertius modus.

X. Propter hæc potest esse alius dicendi modus, causam principalem eam esse, quæ proximè & per proprium influxum influit in effectum, seu in formā constituentem effectum. Quæ sententia melius declaratur, adiungendo simul rationem instrumentalis causæ, & utriusque differentiam. Causa enim instrumentalis erit illa, quæ sua actione non attingit immediatè effectum seu formam, sed aliquid præuium, ex quo talis forma resultat, quam proximè & in se instrumentum non attingit. Vnde fit, ut omnis causa instrumentalis sit principalis respectu alicuius effectus, illius nimirum, quem proximè & per se attingit: instrumentalis vero sit respectu alterius, qui inde resultat. Exemplis declaratur primò in artificialibus, nam ferra, v.g. est instrumentum ad tale artificium faciendum, quod instrumentum proximè solum efficit incisionem, impellendo, & loco mouendo partes intermedias, & ad hunc effectum potius comparatur ut causa principalis: inde vero resultat forma artificialis, ad quam comparatur ut instrumentalis causa, quia illam non attingit immediatè propria actione, sed solum resultat ex priori effectū. Deinde in naturalibus calor ignis est instrumentum ad formam ignis, quia immediatè attingit calorem respectu cuius se habet ut causa principalis, inde vero resultat forma substantialis, quam immediatè non attingit, iuxta probabilem sententiam Scoti, & aliorum. Denique in supernaturalibus, iuxta Paludani, Capreoli, & aliorum opinionem, sacramenta dicuntur instrumenta gratiæ, quia non ipsa sed aliquid præuium ad ipsam attingunt. Vnde non immeritò hic modus dicendi tribui potest his auctoribus in secundo & tertio exemplo citatis, quibus non parum fauere videtur D. Tho. 1. p. q. 45. art. 5. dicens, quod

quod causa secunda instrumentalis non participat actionem causae superioris, nisi in quantum per aliquid sibi proprium dispositiue operatur ad effectum principalis agentis. Et ratio reddi potest, quia concursus instrumenti semper est imperfectus, & ideo non pertinet ad ipsum, ut immediate attingit inductionem eius formae, ad quam est instrumentum, sed solum ut ad ipsam efficiendo praeparat. Unde econverso omnis causa, quae immediate attingit formam, erit principalis & non instrumentalis.

XI.

*Instrumentum
non attingit
formam in
sententia ab
agente prin-
cipali.*

Hae vero sententia probari non potest, quia in primis falsum est causam instrumentalem ut instrumentalem, nunquam attingere immediate & in se formam intentam a principali agente: quod patet primo contraria inductione. Nam in supernaturalibus sacramenta sunt instrumenta ad efficiendam gratiam, ipsam in se attingendo: & similiter Christus per actiones suae humanitatis attingebat immediate opera supernaturalia, de quibus dictum est latet in 1. & 3. to. m. 3. partis. Rursus in naturalibus probabilis est, accidentia ut instrumenta substantiarum attingere immediate educationem formae substantialis. Est etiam probabilis opinio phantasma instrumentali-ter attingere productionem speciei intelligibilis, & tamen non attingit aliquid praeuium, sed immediate ipsam speciem in se. Denique in instrumentis artis aliquando videtur per formam instrumenti proximè attingi forma effectus, ut cum sigillo imprimatur cere, aut monetæ similis figura, quamuis tunc etiam vera non per se fiat figura, sed ubi, quidquid Scotus infra citandus significet. Igitur generalius dicitur, verum quidem esse, haec instrumenta per se non attingere figuram seu formam artificialem, tamen id non est, quia instrumentaliter concurrunt, sed quia illa forma non est aliter per se producibilis. Unde neque ipsum agens principale illam aliter inducit: nam per se solum facit terminum localem motionis, qui est aliquid ubi, & quia illam motionem efficit certo modo & ordine, inde resultat talis figura: ergo in ea actione non possunt agens principale & instrumentale distinguui in attingendo mediatè vel immediate. Imò, si consideremus terminum per se productum, qui est ubi, immediatius videtur instrumentum illum attingere, quia pictor non mouet colorem, nisi medio penicillo, & sic de aliis. Vltima vero forma, seu figura non alia actione per se attingitur, sed ex priori termino resultat.

XII.

Praeterea declaratur ratione, quia tribus modis intelligi potest instrumentum concurrere ad effectum principalis agentis, scilicet vel tantum remote, attingendo scilicet aliquid praeuium, vel tantum proximè, nempe attingendo immediate formam intentam a principali agente, vel simul utroque modo: sed ratio instrumenti non limitatur ad priorem modum, esto interdum ita possit concurrere: ergo non recte in eo modo attingendi, distinguitur instrumentale agens a principali. Minor satis declarata est exemplis adductis. Et ratio reddi potest, quia etsi instrumentalis concursus sit inferioris rationis, tamen quia instrumentum non attingit per se solum, sed ut adiutum & confortatum a principali agente, ideo nulla est repugnantia, quod instrumentum immediate attingat effectum principalis agentis. Unde D. Tho. 3. p. q. 77. art. 3. ad 3. & q. 79. art. 2. ad 3. dicit: *Nihil prohibet causam instrumentalem producere potius effectum, & ultra suam speciem.* Ex qua ratione solum manet fundamentum contrariae sententiae: neque D. Tho. in alio loco nobis repugnat, sed potius huic sententiae fauet: non enim ait instrumentum tantum dispositiue concurrere ad effectum principalis agentis, sed non participare actione principalis agentis, nisi media actione propria. Unde Thomistae colligunt: omne instrumentum duas habere actiones: unam, quae agit aliquid proprium, in qua non completè exercet officium instrumenti, aliam propriè instrumentalem, qua imme-

diatè influit in effectum principalis agentis. Quas actiones semper esse realiter distinctas contendit Ferrar. 2. cont. Gent. c. 21. Caieta. vero 1. p. q. 45. art. 7. rectius dicit hoc non esse necessarium, nam interdum est vnica tantum actio, in qua secundum rationem vel accommodationem distinguimus aliquid, quod instrumentum ex propriis potest attingere, & aliquid quod attingit ut instrumentum. Ambo autem conueniunt in hoc, quod ad rem praesentem spectat, nempe instrumentum ut tale est, & per actionem quā ut instrumentum exercet, attingere immediate & per se effectum principalis agentis, quantum attingibilis est, seu per se producibilis. Et re vera vix aliter saluatur ratio instrumenti naturalis, nisi improprie & per denominationem extrinsecā, ut inferius declarabo. Et in hanc sententiam inclinat etiam Scot. in 4. d. q. 1.

Quarta expositio causae principalis, & instrumentalis.

Quartus modus dicendi esse potest, instrumentalem causam eam esse, quae solum agit ut mota ab alio: contrario vero principalem causam esse, quae per se & sine motione alterius vim habet operandi. Quae explicatio sumpta videtur ex his, quae in instrumentis artis experimur: illa enim nobis notiora sunt, & in eis non alius est operandi modus. Unde D. Tho. 2. cont. Gent. c. 21. ratione quarta ait, instrumentum nunquam adhiberi ad causandum aliquid nisi per viam motus, nam de ratione instrumenti est, quod sit mouens motum: & ratione quinta ait, instrumentum esse medium inter causam principalem & effectum, ita ut efficacia principalis agens perueniat ad effectum, media motione instrumenti. Ex quo inferunt aliqui extremè dissidentes a tertio modo supra tractato, quando simul concurrunt causa principalis & instrumentalis, immediatius attingi effectum ab instrumentali, quam a principali, immediatius (inquam) immediate (ut aiunt) suppositi, quia principale agens non agit, nisi per instrumentum: immediate autem virtutis dicitur agens principale immediatius agere, quia instrumentum non agit nisi in virtute eius. Atque hinc confirmatur ratio hae sententiae, nam instrumentum ut sic, non agit, nisi in virtute principalis agentis: sed non potest instrumentum nisi in operando virtuti principalis agentis, nisi quia ab illa mouetur: ergo ratio instrumentalis causae recte explicatur per hoc, quod est agere ut motam ab alio: & consequenter causa principalis erit, quae ad agendum non indiget motione alterius.

Sed neque haec sententia plene rem declarat, aut satisfacit. Cum enim dicitur instrumentum agere ut motum ab alio, duobus modis intelligi potest. Vno modo de motu vel mutatione reali recepta in ipso instrumento, & praeuia ad actionem eius: & hoc modo intelligit illam propositionem Ferrar. 2. cont. Gent. c. 21. Non tamen potest in eo sensu propositio esse vniuersaliter vera, imò vix inuenitur vera, nisi in instrumentis artis, quae per motum localem applicantur ad operandum: in instrumentis autem naturae, minime: nam si phantasma est instrumentum, quam actionem in se prius recipit ut agat? Nunquid recipit in se aliquid spirituale lumen? At id fictitium est, & subiecto materiali plane repugnans. Item, calor ignis est instrumentum eius ad generandum ignem, & calor vitalis, vel potentia nutritiua ad producendam carnem, in quibus nulla vera motio antecedens excogitari potest. Item, semen dicitur instrumentum generantis, quod postquam decusum est, nullam notam motionem ad principalem agentem recipit. Omittio supernaturalia instrumenta, de quibus late dixi in 3. p. q. 13. & 62. Adde deinde, non omnia, quae mouent mota, agere ut instrumenta, proprie & in rigore, sed ut agentia principalia, saltem partialia. Nam quaedam non alterant nisi alterata, ut piper non calefacit, nisi cale-

calefactum & tamen non calefacit solum per virtutem receptam, sed etiam per propriam & innatam, quæ est virtus eminens ad calefaciendum: unde in eo se gerit vt principale agens. Item, non mouet homo baculum, nisi mouendo manum. Quamuis autem hac ratione soleat dici manus instrumentum, vel potius instrumentum instrumentorum, seu instrumentum ante instrumenta; vt Aristot. dixit 4. de partib. anim. c. 10. tamen re vera est parziale mouens principale, nam in se habet partialem virtutem trahendi aut impellendi aut subleuandi. Vnde in his sæpe motio vnius rei solum est conditio necessaria ad trahendum vel impellendum aliam, quod non satis est ad tollendam rationem principalis agentis, & inducendam propriam rationem instrumenti. Imò & cælum (vt multi volunt) non mouet nisi motum, & tamen non mouet vt instrumentum, de quo inferius. Itaque ex ratione vel conditione mouentis moti per realem mutationem in se receptam, non recte distinguitur instrumentalis causa à principali, quia neque omnia instrumenta ita mouentur ad agendum, & fere eo modo, quo contingit aliqua instrumenta moueri, contingit etiam moueri aliquas causas principales. Cuius signum est, quod instrumenta artis etiam ad id agendum, quod ex propria virtute possunt, indigent aliquo motu, & per artem solum fit, vt ille motus ordinatè fiat.

XV. Alio ergo sensu potest dici instrumentum agere vt motum ab alio, id est, vt subordinatum alteri, vel vt habens vicem illius, vel etiam vt adiutum à principali agente, iuxta varia genera instrumentorum inferius declaranda. Et in hoc sensu est quidem verum, omne instrumentum agere vt motum ab alio (si tamen ita loqui licet) tamen hoc non est proprium instrumenti stricte sumpti, prout nunc de illo agimus, & à principali causa illud distinguimus, quin potius commune est omni inferiori principio agendi, omniq; causæ præter primam. Nam in primis, omnes causæ secundæ agunt motæ à prima, id est, cum concursu & auxilio primæ, vt infra declarabimus: & tamen non sunt proprie instrumenta, sed causæ principales in suo genere. Scio nonnullos ex antiquis auctoribus vocare aliquando causas secundas instrumenta primæ, vt patet apud D. Tho. q. 3. de potent. art. 7. vbi ita concludit: Sic ergo Deus est causa omnis actionis, prout quilibet agens est instrumentum diuinae virtutis operantis. Idè sumitur ex 1. p. qu. 105. art. 5. Et eodem modo loquitur Damascen. in sua Physica, cap. 9. vbi ait illud esse dogma Platonis, quem in hoc censet præferendum esse Aristoteli. Idem Simplicius 1. Phys. text. 29. Vnde Scot. in 4. d. 1. qu. 1. §. Ad questionem ergo, ait dupliciter dici posse causam principaliter operari. Primò principaliter, id est, independentem, & sic causas secundas non esse principales, sed instrumentales. Secundò principaliter, id est, per formam propriam & intrinsecam: & hoc modo ait causas secundas esse principales. In quo licet non satis explicet rationem causæ principalis, vere tamen dicit causas secundas esse principales, & in doctrina Aristotelis certum est ita esse appellandas, vt ex 2. Phys. & 5. Metaph. in locis citatis sumitur. Et ex ipsa vocis proprietate constat non esse idem principaliter & independentem operari: vt ergo causa sit principalis, non oportet vt sit omnino independens. Et e conuerso, quod causa sit dependens & indigens auxilio alterius superioris, non satis est, vt sit causa instrumentalis. Præterea, intellectus non censetur communiter instrumentum, sed principale principium suorum actuum naturalium, neq; voluntas, & alie similes facultates, quamuis in agendo sint subordinatæ suis formis. Verum est, has omnes facultates, imò & accidentia omnia, vocari ab aliquibus instrumenta, & recte quidem, si nomine instrumenti intelligant omne principium quo operandi, quod non est propter se, sed vt aliquod suppositum eo vtatur: non vero si rigorosè loquamur de instrumentis.

tali causa & actione: sic enim calor non est proprie instrumentum ad calorem producendum, cum non excedat effectus perfectionem principij, seu causæ.

Vera ratio instrumentalis & principalis causa, quæ.

XVI. Quoniam ergo huius rei difficultas magna ex parte pendere videtur ex vsu terminorum, ideo, ne in æquiuoco laboremus, oportet significationes horum distinguere. Et incipiendo ab instrumento, seu causa instrumentali, vno modo distingui potest à causa principali per Antonomasiā, seu omnino independentem operante, vt Scotus dixit: & sic facilis est horum membrorum in communi distinctio: sed non ita nunc loquor, quia existimo improprium esse sermonem. Secundo dici potest causa instrumentalis omnis causa, vel virtus, quæ alicui datur, vt per eam operetur, quomodo etiam forma potest dici instrumentum suppositi, quamuis id non sit in vsu, quia forma constituit essentialiter ipsum suppositum: dicitur tamē de omni alia virtute superaddita supposito: imò interdum etiam de partibus integranibus, præsertim organicis, vt de manu & brachio: quomodo Theologi vocant humanitatem Christi coniunctum Verbi instrumentum, quod proprius dicitur in ordine ad actiones miraculosas & supernaturales, quam in ordine ad actiones connaturales humanitati. Atq; hoc secundo modo sumptum instrumentū dicitur quælibet virtus, aut principium agendi, data supposito operanti, vt per eam operetur, etiam si talis virtus sit sufficiens, & æque perfectæ, vel etiam nobilior, quam effectus. Causa vero principalis diuisa contra instrumentalem hoc modo sumptam, erit ipsummet suppositum operans, quatenus per seipsum, vel per suam substantiam, aut per suam formam, vim habet operandi. Alio item modo dicitur instrumentum id, quod loco alterius substituitur, vt actionem exequatur, etiam si contingat tale instrumentum esse nobilius actione vel effectu, ad quæ destinatur, quo modo grauitas dici solet instrumentum generantis, & impetus instrumentum proicientis, & sic causa principalis respectiue opposita huic instrumento, erit illa, cuius vicem instrumentum gerit. Et in moralibus est frequentius vsitatum hoc genus causæ instrumentalis, seu ministerialis.

XVII. Vltimo ac propriissimo modo dicitur causa instrumentalis illa, quæ concurret seu eleuatur ad efficiendum effectum nobiliorem se, seu vltra mensurā propriæ perfectionis & actionis, vt calor quatenus concurret ad producendam carnem, & in vniuersum, accedens quatenus concurret ad producendam substantiam. Et de hoc genere instrumentorum multi dubitant non solum in naturalibus, sed etiam in supernaturalibus, loquendo, vt loquimur, de instrumentis vere efficientibus, ac physice attingentibus ipsos superiores effectus: vt videre licet apud Scotū, & alios in 4. d. 1. & latius attingemus disput. sequenti, tractando de causa efficiendi substantiarum. Nos autem supponimus in omni ordine rerum dari posse huiusmodi instrumenta, vt de naturalibus ostendimus citato loco, & de supernaturalibus diximus in 3. p. & de artificialibus omnes admittunt: quamuis in illis, vt dixi, forma præcipue intenta ab artifice non attingatur per se & immediate ab instrumento, sed resulter: quocunq; tamen modo fiat, excedit aliquo modo vim instrumenti secundum se considerati, & fit ab illo, prout ab arte dirigitur & mouetur. Hoc igitur proprio & rigoroso modo instrumentum sumimus, cum illud à causa principali distinguimus.

XVIII. Atque ita causa principalis erit illa, quæ per virtutem principalem, id est, vel nobiliorem, vel saltem æque nobilem cum effectu, influit in actionem, per quam talis effectus producit. Quomodo non solum causa prima, sed etiam secunda, tam vniuoca, quam æqui-

XVI.

Instrumentis acceptio-
nes vniuersales.

XVII.

XVIII.

æquiuoca, sub nomine & ratione causæ principalis comprehenditur. Nec solum causæ totali, sed etiam partiali cōuenit illa ratio, si virtute simili operetur, quia partialis causa proprie dicta dicitur habitudinem ad compartialem eiusdem rationis & ordinis, ita ut neutra alteri subordinetur, sed ex vtraque coalescat vna causa totalis principalis eiusdem ordinis: quæ partialiter est ex talibus causis, & ideo vtraque est principalis, licet partialis. Et huiusmodi causa principalis recte dicitur operari propria virtute, non solum quia habet intrinsecam & innatam illam virtutem agendi, sed etiam quia habet illam per se proportionatam effectum, & non indigentem aliqua elevatione: & licet interdum indigeat concursu superioris causæ ob generalem rationem entis participati, non tamē ob specialem improprietatem cum effectum: ideoque solum indiget concursu sibi ratione suæ perfectionis debito.

XIX.
Instrumentum ut dicitur operari in virtute principalis agentis.

Causa vero instrumentalis conuicta principali sic sumpta, erit illa, quæ insit in effectum per virtutem inferioris rationis seu perfectionis, ut ratione & exemplis supra declaratum est. Et hæc dicitur operari in virtute principalis agentis, non quia non indigeat aliqua virtute intrinseca, id est, in ea existere, ad suam actionem instrumentalem, siue illa virtus sit innata, siue superadita rei, & siue sit permanens & durabilis cessante actione, siue sit fluens (ut aiunt) & in motu consistens: in variis enim instrumentis vario modo reperiri potest, aliqua tamen vis instrumentaria necessaria est, alias non posset à tali re vlla actio prodire, ut recte supra Sotus notauit, & latè declarauit in 1. tom. 3. p. disput. 31. sect. 6. Dicuntur ergo hæc instrumenta operari in virtute principalis agentis, quia illa vis, quæ in eis est, improprietate est & insufficientis, & solum habet vim operandi iuxta mensuram virtutis & elevationis principalis agentis. Vnde negy ei proprie vel propter fetalis concursus aut eleuatio debetur, sed solum debetur principali agenti, aut ratione illius. Et iuxta hanc interpretationem cessant omnes difficultates tactæ in aliis modis, imò multa, quæ in eis dicuntur, excepto tertio modo, ad congruum sensum reducuntur.

Causa prima & secunda.

XX.

Atque ex his facile intelliguntur aliæ diuisiones causarum efficientium, quæ sunt subdiuisiones dictorum membrorum. Quarto enim diuiditur causa efficiens in primam & secundam, vbi, si latè loquamur, diuidi potest causa efficiens in communi, quia omnis causa ab alia pendens, siue sit principalis, siue instrumentalis, potest dici secunda, strictius tamen loquendo, subdiuiditur ibi causa principalis: nam quædam est omnino independentis in operando, & hæc dicitur prima, alia vero est dependens, etiam si per virtutem principalem & proportionatam operetur: & hæc vocatur causa secunda. Quod autem vtrumque genus causæ in rerum natura detur, euidentissimum est. Aut enim datur in rebus aliqua causa principalis dependens ab alia in operando: & ex hoc membro necessario infertur alterum, quia non potest in infinitum procedi in causis dependentibus, & ideo in aliqua independente sistendum est, quod latius prosequemur infra, demonstrando Deum esse. Admissa autem causa independente, necessariò etiā infertur alterum membrum, quia non possunt omnes causæ esse independentes, imò talis causa non potest esse nisi vnica, ut latius demonstrabimus infra, tractando de actionibus primæ causæ: & inferius disputando de vnitatem Dei. Et ideo de hac diuisione nihil amplius dicemus, quia circa hæc duo membra futura est ferè tota nostra disputatio de causa efficiente.

Causa vniuoca, & æquiuoca.

XXI.
Instrumentum

Quinto diuiditur causa in vniuocam & æquiuocam, in qua partitione diuidi etiam potest causa

in communi, si causam instrumentalem, æquiuocam appellamus. Quod tamen improprie dicitur & præter communem usum, ut notauit D. Tho. in 4. d. 1. q. 1. ar. 4. q. 1. ad 4. ex Alexandro: & Commentat. 11. Metaphys. comm. 24. Diuiditur ergo ibi causa principalis: & quidem diuidi potest in communi, quia causa prima etiam est æquiuoca. Sed quia causa prima non solum æquiuoca, sed etiam omnino alterius ordinis esse supponitur: ideo magis accommodatè illa diuisio datur de causa principali proxima. Quædam enim est, quæ efficit effectum eiusdem rationis: & hæc dicitur vniuoca, ut ignis dum generat ignem: & vniuersaliter causa, quæ operando per virtutem suæ formæ, similem reddit effectum, est causa vniuoca, & in suo ordine principalis, ut recte notat D. Tho. 3. p. q. 62. art. 1. Alia vero est causa producens effectum alterius rationis, quam oportet esse nobiliorem effectum, alioqui principalis non esset, sed instrumentalis, & hæc appellatur causa æquiuoca: quia non conuenit formaliter cum effectum in eadem forma, sed eminenter illam continet. Rursus diuidi potest causa etiam principalis in eā, quæ ex necessitate naturæ, vel cum libertate. Item, in eā, quæ agit per motum vel mutationem ex præsupposito subiecto: & eam, quæ agit sine motu & mutatione, & absque subiecto. Sed hæc diuisiones in superioribus continentur, solumque declarant determinatas actiones, aut modos operandi dictarum causarum, de quibus omnibus in particulari est inferius disputandum.

Instrumentum coniunctum, & separatum.

Sextò annotanda est diuisio causæ instrumentalis, seu instrumenti, in coniunctum & separatum: in quibus terminis solet esse magna æquiuocatio, & ideo diligenter aduertendum est, duobus modis intelligi posse instrumentum esse coniunctum principali agenti (respectu enim illius dicitur coniunctum instrumentum, aut separatum) scilicet aut secundum esse, aut secundum causalitatem. Coniunctum secundum esse appello, quod est vnium aliquo modo: vel per contactum, vel per aliquam præsentiam, vel per aliquam vnionem realem agentis principalis: quomodo calamus est instrumentum coniunctum, & c. separatum autem huic oppositum erit, quod nullo modo coniungitur agenti principali, ut est semina decium, & iuxta varios modos coniunctionis & separationis potest esse latitudo, & varietas in his terminis. Secundum causalitatem coniunctum appello illud instrumentum, quod ad causandum indiget actuali & proprio influxu, & causalitate principalis agentis, quo modo etiam calamus est instrumentum coniunctum. Vnde è contrario separatum instrumentum erit, quod in sua actione non requirit specialem influxum, & causalitatem principalis agentis. Et hoc modo, si calor vocetur instrumentum ignis ad calefaciendum, licet sit coniunctus secundum esse, potest dici separatus secundum causalitatem, quia non indiget alio influxu ad calefaciendum præter propriam virtutem suam. Vnde fit, aliquando posse instrumentum esse coniunctum vno modo, & separatum alio, ut patet in dicto exemplo. Et è conuerso sacramenta dicuntur instrumenta separata humanitatis Christi existentis in celo, nimirum secundum esse, & tamen secundum causalitatem fortasse sunt coniuncta, quia nihil possunt efficere, nisi actu influente cum ipsis Christo per humanitatem suam. Aliquādo potest esse instrumentum vtroque modo coniunctum, ut visus, vel species impressa: aliquādo vtroque modo separata, ut grauitas geniti respectu generantis. Quæ omnia clara sunt, si termini intelligantur. Vnum solum manet in re difficile, quo modo possit dari instrumentum separatum secundum causalitatem, improprie & in rigore loquendo de instrumento iuxta vntimum modum supra declaratum, nam si latius sumatur

matur pro virtute per se sufficiente ad effectum, quæ vicem supplet illius causæ, quæ illam impresit, sic res est clara, vñ in impetu projectorū, gravitate, &c. Tamen in instrumento proprio, quod eleuari debet ad agendum superiorem effectum, vt est semen, v.g. illud est intellectu difficilissimum. Sed huius rei expositio, multa prius explicanda postulat, quæ in sequentibus disput. tradentur.

DISPUTATIO XVIII.

De causa proxima efficiente, eumq. casualitate & omnibus, quæ ad causandum requirunt.

IN superiori disputatione fere cæcum declarauimus, quid nominis causæ efficiētis, & plurium specierū ac modorum eius: nunc oportet distinctè tractare omnia, quæ ad hanc causam pertinent, per ea capita, seu membra, quæ in aliis causis attingimus, scilicet, quæ res causet, quid causet, per quid, seu quo principio causet, quas condiciones ad causandum requirat, ac deniq. in quo actualis casualitas huius causæ consistat. Quæ omnia possent quidem de causa efficiente in communi tractari, tamē, maioris claritatis gratia, visum est, hæc omnia prius in causis creatis, quæ nobis notiores sunt, inquirere, postea vero differere de causa prima & increata, ac tandem de dependentia cæterarum ab ipsa. Non distinguimus autem tractationem de causa efficiente substantiarum & accidentium, quoniam, vt videbimus, hæc ita coniuncta sunt, vt substantiarum productio non nisi mediis accidentibus fiat. Et eadem ratione non separamus disputationem de causa principali & instrumentali, quoniam tractando de causa proxima efficiente, cui per se & proprie actio tribuitur, simul videndum est, quibus principiis, quibusq. instrumentis ad efficiendum vtatur.

SECTIO I.

Vtrum res creata aliquid verè efficiat.

IN hac re fuit vetus sententia asserens res creatas nihil operari, sed Deum ad præsentiam earum omnia efficere: tribui autem actionem igni, aquæ, &c. propter apparentiam, & quia Deus veluti pepigit non efficere tales effectus, nisi ad talium rerum præsentiam. Hanc opinionem referunt Averroes 9. Metaph. com. 7. & lib. 12. comm. 18. & Albertus 2. Phys. tract. 2. c. 3. & D. Thom. 3. cont. Gent. c. 69. & 1. p. q. 105. artic. 5. & in 2. d. 1. q. 1. art. 4. nullum tamen certum auctorem pro ea referunt: in eam vero inclinare videtur Philo lib. 2. Allegoriar. dum ait, Deum esse vnicam causam efficientem, & lib. de Cherub. & flam. glad. dum ait, proprium esse Dei efficere, creaturam autem pati. Sed hæc facile possent per Antonomastiam intelligi, sicut & alix Philosophorū locutiones, quas postea referemus, agentes de actione Dei. Soler etiam hæc opinio tribui Petro Aliacensi in 4. d. 1. art. 1. in fine: ibi tamen aperte fatetur, causas secundas vere ac proprie agere virtute propria, & ex natura rei, ac non sola voluntate Dei: addit tamen simul verum esse, creaturam nihil facere, nisi ex voluntate Dei, & ipso etiam faciente, imò & faciente, vt ipsa faciat: & consequenter plus etiam Deo faciente, quam si solus faceret: quæ pertinent ad necessitatem diuini concursus, & possunt verum & falsum sensum habere, vt postea in propria disput. videbimus: magis autem fauet huic opinioni Gabr. in 4. d. 1. q. 1. artic. 3. dub. 3. vbi hanc sententiam reputat probabilem, & in fauorem eius asserit illa verba 1. ad Corint. 13. Deus Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

operatur omnia in omnibus: & 2. ad Cor. 3. Non quod simus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Ipse tamen non audeat illam sententiam asserere.

Fundamentum pro hac sententia nullum video, quod sit alicuius momenti: præcipuum tamen fuisse videtur, quia quantum efficientiæ tribuitur creaturæ, tantum adimitur diuinæ potentiæ creatoris, nam vel Deus operatur omnia, vel non: hoc posterius derogat diuinæ efficacæ: vnde infra ostendemus esse omnino falsum & erroneum, quia implicat aliquod esse, & non pendere à Deo. Si autem Deus omnia efficit, interrogo rursus an immediatè, & sufficienti virtute, an mediatè tantum, & insufficienti virtute. Hoc posterius derogat diuinæ perfectioni. Si autem primum verum est, superflua est omnis alia efficientia, quia vna causa sufficiens & efficax, satis est ad effectum. Vnde, cum natura nihil faciat frustra, nullam virtutem operandi contulit rebus creatis. Et confirmo, nam quidquid ponatur Deus facere cum causa secunda, poterit facere se solo, nam hoc saltem spectat ad infinitam virtutem eius, vt infra patebit: ergo de facto ita facit. Patet consequentia, tum quia hoc magis decet diuinam virtutem & efficaciam: tum maxime, quia hoc videtur necessarium vt creatura fiat. Quod ita probō, nam creatura à solo Deo habet essentialē dependentiam, cum sine illo fieri non possit, & sine quocumq. alio fieri possit: ergo non potest esse creatura sine hac essentiali dependentia, quā à solo Deo habet, quia non potest esse sine his, quæ essentialia sunt, ergo omnis creatura est per dependentiam à solo Deo: ergo est per efficientiam solius Dei, nam efficientia & dependentia vel sunt idem, vel sunt correlatiua: ergo nulla creatura habet efficientiam in aliam, & consequenter nulla est causa secunda, quæ aliquid efficiat.

Secunda sententia negat creaturas corporales posse quicquam efficere, sed de spiritualibus id concedit. Hanc refert D. Thom. citatis locis ex Auicenna in lib. Fontis vitæ, qui dicebat nullum corpus esse actiuum, sed quandam virtutem spiritualis substantiæ intimè existentem in corporibus efficere omnes actiones, quæ per corpora fieri videntur. Fundamentum eius fuisse videtur, quia agens esse debet intimè præsens passio: corpora autem non possunt ita sibi esse præsentia, nam quæritas impedit illum intimum illapsum vnus rei in aliam, quem actio requirit. Vnde aiebat quantitatem non solum non esse actiuam, verum etiam actionem impedire. Et confirmatur, quia substantia corporea est infima omnium, & dissimillima primo agenti, & ideo nec inferiorem habet substantiam sibi subiectam, in quam possit agere, nec similitudinem potest habere ad Deum in agendo. Quare Augustinus 5. de Ciuitat. c. 9. expressè dicit, corporales causas non esse inter causas efficientes numerandas.

Tertia sententia fuit, res corporeas posse efficere accidentia, non tamē substantias, spirituales autem substantias creatas, posse efficere aliquas inferiores substantias. Hanc refert ibidem D. Tho. ex Auicenna lib. 1. sufficient. c. 10. & lib. 9. suæ Metaphys. c. 4. & 5. Qui in ea re videtur duos errores habuisse. Vnus est, quod vna substantia creata spiritualis potest creare aliam, nam prima causa increata solam vnam intelligentiam, eamq. perfectissimam immediatè efficit, illa vero creat secundam, & secunda tertiam, & sic vsque ad infimam. Alter error asserit hanc infimam substantiam spiritualement infundere substantiales formas in materiam dispositā à proximis agentibus corporalibus, quæ substantiales formas efficere non sufficientiunt. Fundamentum eius quoad priorem partem fuit, quia ab vno non est nisi vnum proximè & immediatè. Quoad posteriorem vero, quæ ad rem præsentem magis spectat, quia hæc agentia corporalia nihil agunt, nisi mediis accidentibus, quæ sunt insuf-

II.
Rationes
precedens
sententia.

III.
Secunda
sententia.

IV.
Tertia sen-
tentia.